

КОМПОЗИТОРИ І МУЗИКОЗНАВЦІ КИЇВСЬКОЇ КОНСЕРВАТОРІЇ У 1923–1941 РОКАХ

УДК 78.071.1(477)

ТЕТЯНА НЕКРАСОВА

Пилип Козицький. УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ТВОРЧОЇ ПОСТАТІ

Проаналізовано діяльність і творчість Пилипа Козицького у 20–40-і роки ХХ ст. Висвітлено сторінки його громадської, педагогічної, організаторської діяльності, а також особливості творчого доробку. Розглянуто культурно-мистецьке та музичне життя України зазначеного періоду.

Ключові слова: Київська консерваторія, Товариство імені М. Леонтовича, педагогічна, громадська, композиторська діяльність П. Козицького.

Татьяна Некрасова. Филипп Козыцкий. Универсальность творческой фигуры. Проанализирована деятельность и творчество Филиппа Козыцкого в 20–40-е годы ХХ ст. Автор освещает страницы его общественной, педагогической, организаторской деятельности, а также особенности его творческого наследия. Рассмотрена художественная и музыкальная жизнь Украины данного периода.

Ключевые слова: Киевская консерватория, Общество имени Н. Леонтовича, педагогическая, общественная, композиторская деятельность Ф. Козыцкого.

Tetyana Nekrasova. Pylyp Kozytsky. Versatility of Creative Personality. In the article the activity and creativity of P. Kozytsky in 20–40^s of the 20 century are analyzed. The author covers the pages of his public, pedagogical, organizational activity and peculiarities of his compositions. This is the research of Ukrainian art and musical life of that period.

Keywords: Kyiv Conservatory, Musical Society named by M. Leontovych, pedagogical, public, composer activity of P. Kozytsky.

© Некрасова Т. С.

1920–1930-ті роки є знаковим періодом у розвитку української музичної культури і, зокрема, в історії Київської консерваторії. Парадоксальність зіткнення протилежних соціополітичних, соціокультурних процесів дуже влучно відзначає музикознавець Т. Гусарчук у статті про духовну творчість українських композиторів 1920-х років - періоду національного відродження, розстріляного відродження: з одного боку, «провісники та сини Ренесансу гинуть від куль, епідемій та голоду»¹, з другого – «духовна атмосфера тих літ дала потужний імпульс для особистісної самореалізації українських митців, розквіту творчих індивідуальностей, спричиняючи водночас і катастрофічність їх долі»². Цей період обіймає дві трагічні дати: вбивство М. Леонтовича (1921) і початок війни (1941). А між ними – протидія, боротьба за утвердження ідеалів, пошук нових засобів втілення художньої правди, прагнення прискорити час історичних процесів.

Творчість провідних митців, зокрема і творчість та діяльність П. Козицького – композитора, музикознавця, історика, організатора творчого життя – є ілюстрацією парадоксальних, граничних контрастів цієї доби.

Початок педагогічної, виховної та просвітницької діяльності П. Козицького припав на 1918 рік, коли він входив до складу викладачів консерваторії. У той час лише розпочиналася справа розмежування методів роботи з учнями-дітьми й учнями-дорослими в Музично-драматичному інституті, ще не завершився процес злиття двох вищих музичних закладів, і тим більше, не усталася система викладання спеціальних та теоретичних дисциплін. Враховуючи це, стане зрозуміло, які труднощі довелось долати молодому спеціалістові, який прагнув викладати історію української музики. До того ж, на початку 1920-х років із Київської консерваторії пішли такі авторитетні наставники Пилипа Омеляновича Козицького, як Болеслав

---

¹ Гусарчук Т. В. Особистісні чинники духовної творчості українських композиторів 20-х років ХХ століття / Тетяна Гусарчук // Науковий вісник Національної музичної академії імені П. І. Чайковського. – Вип. 67 : Музична культура України 20–30-х років ХХ століття: тенденції і напрямки. – К., 2008. – С. 207.

² Там само.

Яворський та Рейнгольд Глієр. Але у поступовому утвердженні, як пише Михайлов, «ідеї культури корінної національності», через реформи 1934–1935 рр. та 1938 р. (знаменної дати – 25-річчя Київської консерваторії, коли було створено історико-теоретичний факультет), умови для розробки курсу історії української музики стали сприятливішими. Велику роль у розробці дисципліни історії української музики відіграли А. Ольховський, П. Козицький та О. Шреєр-Ткаченко¹. У розробці цього курсу П. Козицький, безумовно, спирався на досвід М. Грінченка. Згодом співпраця з молодою дослідницею історії української музики, одноступнем та помічницею О. Я. Шреєр-Ткаченко, робота над підручниками з історії української музики стала провідною.

З 1925 до 1932 року П. Козицький викладав і в Харківському музично-драматичному інституті, очевидно тому біографії П. Козицького і А. Ольховського пізніше не перетинаються. Перебуваючи в Харківському музично-драматичному інституті, Козицький водночас обіймав і кілька відповідальних громадських посад, користуючись можливістю вплинути на розвиток музичної культури України у різних напрямках: музичного, концертного, просвітницького життя. З 1924 до 1934 року він обіймає високу посаду інспектора музичного відділу Наркомпросу, голови Вищої музичної ради Наркомату освіти УРСР в Харкові (з 1925 року), провадить колосальну роботу, сприяючи збагаченню репертуару українського оперного театру (саме в період виникнення державних оперних театрів Харкова, Києва та Одеси). У своїх спогадах-нарисах Михайлов підкреслює, що консерваторія у своїй роботі прагнула до спілкування з першими державними установами. Оскільки Козицький займав такі посади, його спілкування з Київською консерваторією не перервалося.

Після повернення П. Козицького до Києва, з 1935 року розпочалася його активна педагогічна робота у Київській консерваторії, а також громадська діяльність. Врешті, паралельно з

---

¹ Онисія Яківна приймала також активну участь у створенні кабінету історії української музики та архіву, керуючись, безумовно, порадами та традиціями таких істориків музики, як М. Грінченко та А. Ольховський.

викладацькою роботою, з 1939 по 1941 рік він є художнім керівником Державної філармонії в Києві, знову-таки втілюючи широку програму концертної діяльності українських митців. Це була його остання висока посада до початку війни.

Підкреслюючи велику громадську відповідальність П. Козицького у справі розбудови української культури, проакцентуємо його активну участь у діяльності унікальної музично-громадської організації – Музичному товаристві імені М. Леонтовича. Нині вже існує низка досліджень з історії цього масштабного явища, його значення у справі розбудови і розвитку музичної культури України 20-х років. У 1921 році, коли трагічна подія – вбивство Леонтовича – обійшла весь світ, навколо утвореного комітету пам'яті великого митця згуртувалося багато не лише музикантів, а й представників мистецької та гуманітарної галузі – театральних діячів, живописців і т. д., зокрема, і викладачів Київської консерваторії. 1 лютого 1921 року, на 9-й день по смерті М. Леонтовича, звучали слова жалю, а також відбувся концерт. Першим рішенням, яке винесло Товариство, було знайти вбивцю. І лише 26 лютого 1922 року було затверджено положення про створення Товариства імені М. Леонтовича. 1 квітня 1922 року утворилося дві комісії – музична і музейна. Товариство очолили художник Юхим Михайлів (голова), Пилип Козицький (заступник голови), Олесь Чапківський (секретар). Це масштабне об'єднання музичних діячів виконувало державну функцію всебічного розвитку української музичної культури, відіграло просвітницьку роль (створення творчих осередків, творчих колективів, керування самодіяльним мистецьким рухом, музично-творчими процесами). Як відомо, цей грандіозний план проходив у надзвичайно складних умовах. Проте популярність цього культурно-мистецького явища була дуже широкою. У 1927 році на Міжнародній виставці у Франкфурті-на-Майні експонувалося близько 400 зразків музично-творчої продукції України: ноти, музичні інструменти, макети оперних вистав, афіші тощо. Виступали музиканти, оперні співаки. З доповіддю про стан української музичної культури виступив Пилип Омелянович Козицький. Це справило велике враження на музичну громадськість Німеччини.

На всіх етапах складного і суперечливого шляху, яке пройшло Товариство імені М. Леонтовича через терні ідеологічних перепон, звинувачень у націоналістичних збоченнях, антиреволюційній спрямованості, реформації під тиском керівних ідеологічних настанов, організаційні перетворення імені М. Леонтовича на ВУТОРМ (Всеукраїнське товариство революційних музикантів) вже без імені Леонтовича, згодом – РевМуз (коли діяльність Товариства зосередилася на композиторських творчих проблемах), відгалуження від Товариства інших мистецьких утворень – весь цей час Товариство було тісно пов'язане з консерваторією, через провідну діяльність П. Козицького і М. Вериківського, які певний час очолювали Товариство (П. Козицький – Харківську філію, тоді столичну, а М. Вериківський – Київську). Членами Товариства були тоді викладачі консерваторії – М. Грінченко, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, Ф. Надененко та інші (близько 50 осіб).

Ініціативною була роль П. Козицького як музикознавця-дослідника, вченого-культуролога і у створенні журналу «Музика» під редакцією М. Грінченка. Актуальність проблематики, тематична спрямованість, фактологічна інформованість – все це характеризувало багатоаспектну музикознавчу діяльність П. Козицького. Безумовно, виступам П. Козицького, М. Вериківського та багатьох їх соратників були притаманні характерні для тих літ революційна романтична патетика, політизація мистецьких процесів, часом у руслі ідеологічних гасел. Але важливими, естетично зваженими були погляди П. Козицького на низку принципів творчих питань, особливо стосовно ролі фольклору і його авторського осмислення. Надзвичайно показовою була відкрита дискусія з цих питань між П. Козицьким та В. Костенком.

Заслуговує глибокої поваги не лише науково-творча, а й смілива громадянська позиція П. Козицького у справі захисту ладової теорії його вчителя Б. Яворського (прихильником якої він був і яку творчо переосмислював), зокрема й у період ідеологічного наступу на видатного вченого. Як музикознавець, аналітик, П. Козицький виявив себе і в низці рецензій, зокрема, на оперні вистави, наприклад, «Тараса Бульбу» М. Лисенка. Цікавим, цілком сучасним є його аналіз опери

Б. Лятошинського «Золотий обруч» – у визначенні стильових орієнтирів, принципів драматургії тощо. Спільно з композитором К. Богуславським, П. Козицький випускав актуальний на той час збірник «Масові співи» – збірник перших оригінальних зразків масової пісенності періоду становлення цього жанру в Україні. У розгорнутій передмові до збірника – методичні поради для керівників самодіяльних колективів, і головне, активний заклик до викорінення пісенних зразків міщанського побуту. Але провідною ідеєю П. Козицького, його наукових музикознавчих устремлінь було створення підручника з історії української музики.

Поряд із різноманітною за формами діяльністю не згасав і еволюційний процес його композиторської творчості. Помітним стає тяжіння до циклічної форми, зокрема й у підході до обробки народних піснi. У збірках «Вісім новел-пісень», «Вісім прелюдів-пісень» звертає на себе увагу жанрове визначення, що підкреслює авторську позицію переосмислення образу народної піснi в руслі новаторської традиції М. Леонтовича. Багато зразків обробок П. Козицького стали класичними. Циклічність типова й для хорових композицій П. Козицького, його кантат-диптихів. Уперше це визначилося у драматургічному поєднанні двох хорових прелюдій – «Риймо, риймо» і «На зелені килими» на слова Василя Чумака – видатного молодого поета, трагічної постаті періоду відродження. У цьому творі утверджується своєрідна драматургічна схема: перша частина – експресивно-драматична картина страждання, боротьби, друга – просвітлена, життєстверджуюча. Саме у першій частині (як і в наступних диптихах – «Червоним шляхом», «Дивний флот») відчувається орієнтир на ладову теорію Б. Яворського: інтонаційне загострення політональних зіставлень, підкреслена декламаційна виразність. Але від першого до третього диптиху відчувається своєрідна тенденція пом'якшення ладо-гармонічного письма, особливо у перших, драматичних за звучанням частинах. Усе більше проступає фольклорна забарвленість тематизму. П. Козицький залишається вірним собі у зверненні до сучасної української поезії – В. Чумак, М. Йогансен, П. Тичина, В. Сосюра. Серед імен видатних діячів, майстрів літератури, поезії, не можна не назва-

ти і Василя Блакитного – одного з найяскравіших представників українського ренесансу. В. Блакитний – це один з багатьох псевдонімів Елланського – поета (Еллана), відомого політичного діяча і журналіста (Блакитного), сатирика (Проноза), романіста (Аорталі). Він був керівником одного із впливових об'єднань – «Гарт», навколо якого збиралася творча молодь. При «Гарті» функціонували театральна, мистецька та музична студії. П. Козицький і М. Вериківський були членами останньої. Творче спілкування з мистецьким колом «Гарту» вплинуло на ідею і структуру Товариства імені М. Леонтовича. Навіть статут Товариства був створений за зразком статуту «Гарта». Блакитному присвячено один з інструментальних творів П. Козицького з монографією Basil, що є даниною і теорії Б. Яворського, і різнобічного таланту В. Блакитного.

Цікаві зразки й інструментальної творчості П. Козицького. Своєрідною галереєю портретів, енциклопедією діячів Товариства є сюїта «Сім прелюдів» для фортепіано. Але опублікована вона була вже без «програми». До 1940-х років П. Козицький створив низку програмних інструментальних та оркестрових творів («Козак Голота», поема «Дочка партизана», сюїта, варіація на купальську тему для струнних та ін.).

Період 1921–1941 рр. – це двадцятирічний етап активного утвердження видатного митця П. Козицького, його яскравої ініціативної діяльності як композитора, музикознавця, організатора музичного життя і педагога. 1941 рік – початок нового етапу – випробувань і подолання нових труднощів Пилипа Козицького як митця і патріота, коли його діяльність стає новою героїчною і драматичною сторінкою книги нашої історії.

Використана література

Гусарчук Т. В. Особистісні чинники духовної творчості українських композиторів 20-х років ХХ століття / Тетяна Гусарчук // Науковий вісник Національної музичної академії імені П. І. Чайковського. – Вип. 67 : Музична культура України 20–30-х років ХХ століття: тенденції і напрямки. – К., 2008. – С. 207–216.